ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 121, Ekim 2021, s. 1-32

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.52275>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
8.08.2021

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.10.2021

Prof. Dr. Erol ALTINSAPAN
Anadolu Üniversitesi, Sanat Tarihi
ealtinsapan@anadolu.edu.tr

ESKİŞEHİR ALAADDİN CAMİSİNİN ONARIMLARLA DEĞİŞEN YÜZÜ (19.YÜZYILSONU-21.YÜZYIL BAŞI FOTOĞRAF ALBÜMÜ)

Öz

Eskişehir Alaeddin Camii Eskişehir, Odunpazarı İlçesinde, Alaaddin parkı içerisinde yer alır. Cami dikdörtgen planlıdır. Kirişlemesi alttan kaplamalı ahşap tavan ve ortasında yer alan ahşap kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yeri betonarme düz tavanlıdır. Eskişehir Alaaddin Camisinin inşaat kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Cami bugüne kadar yapılmış onarımlarla ile özgün unsurlarını yitirmiştir. Caminin banisi belli değildir. İnşa edildiği tarihten bugüne özgün olarak sadece eski minaresinin kaidesi ve minarenin 1268 tarihli inşa kitabesi ulaşmıştır. Bu kitabeden anlaşıldığına göre minarenin banisi aynı zaman da bir Moğol emiri olan Cacaoğlu Cibril'dir Bu çalışmada Eskişehir Alaaddin Cami'sinin 19. Yüzyılın sonundan günümüze kadar elde edebildiğimiz fotoğraflarının kronolojik olarak sıralaması yapılmış ve yaklaşık 150 yıldır süreçte yapılan onarımlarla değişen mimarisi belgelenmeye çalışılmıştır. Elde ettiğimiz fotoğraflara bakarak değerlendirdiğimizde caminin 19. Yüzyıl sonuna harap ve kullanılamaz durumda ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu yüzyıl sonunda bir takım onarım çalışmalarına yönelik gayretler anlaşılsa da yapının ağırlıkla 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılan onarımlar sonucu bugünkü mimarisine kavuştuğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Eskişehir, Alaaddin Cami, Fotoğraf Albümü, 19.-21. Yüzyıl

THE FACE OF ESKİŞEHİR ALAADDİN MOSQUE, CHANGED BY REPAIRS (19.END CENTURY - EARLY 21ST CENTURY PHOTO ALBUM)

Abstract

Eskişehir Alaeddin Mosque is located in Eskişehir, Odunpazarı District, within the Alaaddin park. The mosque has a rectangular plan. Its beam is covered with a wooden ceiling with underlayment and a wooden dome in the middle. The last congregation place has a reinforced concrete flat ceiling. The construction epitaph of Eskişehir Alaaddin Mosque has not reached the present day. The mosque has lost its original elements with the repairs made so far. The builder of the mosque is unknown. From the date of its construction, only the base of the old minaret and the construction epitaph of the minaret dated 1268 have survived. As it is understood from this inscription, the minaret was built by Cacaoğlu Jibril, who was also a Mongolian emir. When we evaluate by looking at the photographs we have obtained, it is understood that the mosque reached the end of the 19th century in a dilapidated and unusable condition. Although the efforts for some restoration works were understood at the end of this century, it can be said that the building gained its present architecture as a result of the repairs made after the second half of the 20th century.

Keywords: Eskişehir, Alaaddin Mosque, Photo albüm, 19.-21. Century

Eskişehir Alaeddin Camii Eskişehir, Odunpazarı İlçesinde, Alaaddin parkı içerisinde yer alır. Cami dikdörtgen planlıdır. Kirişlemesi alttan kaplamalı ahşap tavan ve ortasında yer alan ahşap kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yeri betonarme düz tavanlıdır.

Caminin banisi belli değildir. Eskişehir Alaaddin Camisinin inşaat kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Cami günümüze kadar yapılmış onarımlarla ile özgün unsurlarını yitirmiştir. İnşa edildiği tarihten bugüne özgün olarak sadece eski minaresinin kaidesi ve minarenin 1268 tarihli inşa kitabesi ulaşmıştır.¹ Caminin inşa tarihi ile ilgili yayınlar camiye minare kitabesi üzerinden değerlendirilmiştir. Minare kitabesinin üzerinde minarenin banisinin ismi ve inşa tarihi yer almaktadır.² Elimizde caminin 13. Yüzyıla ait özgün mimarisi ile ilgili veri bulunmamaktadır.

¹ Tulum M.ve E. Altınsapan.(2020) Eskişehir Alaaddin Cami Minaresi İnşa Kitabesinin Tarihlendirilmesi Üzerine Son Tesbit ,Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 106, s. 1-8

² Tulum M.ve E. Altınsapan.(2020) A.G.M s.7 Eskişehir Alaaddin Cami'i Minare Kitabesi'nin Çevirisi : Esirgeyen ve Bağışlayan Tanrı adıyla. Bu kutlu minare, en ulu Sultan, dünyanın ve dinin direği, fetih babası, halifenin (varlık) delili Kılıç Arslan oğlu Keyhusrev'in hükümdarlığı döneminde Latif sıfatlı Rabbinin bağışlamasını uman zayıf kul, cihat babası Caca oğlu Cibril -Tanrı onun başarısını/mutluluğunu sürekli eylesin- tarafından 666 yılının uğurlu Zilhicce ayında yaptırıldı. (/M.1268-Ağustos/Eylül)

Bu çalışma da amacımız caminin 19. Yüzyıl sonundan 21. Yüzyıl başına kadar değişen mimarisini oluşturmaya çalıştığımız fotoğraf albümü ile ortaya koymaktır.³

Caminin elimize geçen 19.yy sonu- 20. yüzyıl başına tarihlediğimiz en eski fotoğraflarda. Caminin terkedilmiş vaziyette ve özgün minaresinin yıkılmış olduğu; sadece kaidesinin kaldığı ve bitişğine bugünkü minarenin yapılmış olduğu ve şerefe üzerinin de yarı harap olduğu görülmektedir. Bu fotoğraflar caminin uzun yıllar kullanılmadığını göstermektedir.(bkz foto 2)

Nitekim Remzi Aydın, Eskişehir **Alâeddin Camisi'nin Onarılmasına Dair Girişimler (1878-1886)** adlı yayınında⁴ Eskişehir baş mimarının caminin hasar durumu hakkında yaptığı keşif ve onarılması ile ilgili kayıtlar yer almaktadır.⁵ 20. yüzyıl başı fotoğraflara bakarak değerlendirdiğimizde. Mimarın 1878-1886 tarihlerinde düz dam olarak ifade ettiği örtüsünün üzerine kiremit kaplı kırma çatı yapıldığı görülmektedir. Nitekim Muhiddin Aslanbay 1955 tarihli **Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi** adlı kitabında ⁶ 35-40 sene önce caminin çatısının yapıldığı ve basit onarım geçirdiğinden bahseder.⁷Fotoğraflardan algıladığımız bu onarım olmalıdır. (bkz foto 5)

Vgm edindiğimiz bir belgede⁸ caminin 10 yıl hapishane olarak kullanıldığını ifade edilmektedir. Nitekim 20. yüzyıl başına ait fotoğrafta pencereler ahşap kepenkler ile kapatılmıştır. (bkz foto 5)

19. yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başı fotoğraflarda caminin doğusu ve güneyi şehir mezarlığı ile çevrilidir.(Bkz foto 4) Nitekim Remzi Aydın, Eskişehir Alâeddin Camisi'nin Onarılmasına Dair Girişimler (1878-1886) adlı yayınında Şehir mimarının keşif raporunda da bu mezarlıktan bahsedilir. ⁹ Muhiddin Aslanbay 1955 tarihli kitabında Belediyenin 8-10 yıl önce bu mezarlığı kaldırarak yerine park yaptığı yazılıdır.¹⁰

Eskişehir Kültür Envanteri kayıtlarında caminin 1943-1951 yıllarında caminin müze olarak kullanıldığı ifade edilir.¹¹

1952 yılında yapılan esaslı onarımda Cami kütsel olarak bugünkü görünümüne kavuştuğu anlaşılmaktadır. Bu onarımda Caminin güneyinde yer alan altı sütunlu revaklı son cemaat yerinde sütunlar kaldırılmış ve örtüsü yenilenmiştir. Duvarlar yükseltilmiş ahşap tavanın ortasına yine küçük ahşap bir kubbe inşa edilmiştir. Yeni pencereler açılmıştır. Yapının içerisindeki kalem işi süslemeler yerel nakkaşlar tarafından yapılmış minare onarılıp sıvanmış ve minarenin külahı yenilenmiştir. Konik olan kurşun külah değiştirilmiş yerine tuğla örgülü ve yatay silmeli yeni külah yapılmıştır.¹²

1976 ve 1995 yıllarında Cami Koruma Derneği tarafından yapının cepheleri ve içi sıvanarak badanalanmıştır. Son olarak Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı “Kalıcı Eserler Projesi” kapsamında restore edilen caminin içi sıvanmış, cephelerdeki sıvalar

³ Fotoğraf Albümünün yerleştirilmesinde ve makalenin diziminde büyük emeği olan Mert Keke'ye çok teşekkür ederiz.

⁴ Aydın R., (2017), “Eskişehir Alâeddin Camisi'nin Onarılmasına Dair Girişimler (1878-1886)” Mediterranean Journal of Humanities VII 2., 47-60. Ancak bu kayıtlarda yapılması istenen onarımların tam olarak gerçekleşmediği belirsizdir.

⁵ Aydın R., (2017) A.G.M s. 52-57

⁶ Aslanbay M., (1955), Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi, Eskişehir.

⁷ Aslanbay M., (1955), a.g.k s. 14-15

⁸ 28.10.1983 tarihli V:G:M raporu

⁹ Aydın R., (2017), A.G.M s. 47

¹⁰ Aslanbay M., (1955), a.g.k s. 12

¹¹ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecek/alaeddin-camii>

¹² Aslanbay M., (1955), Aslanbay M., (1955), a.g.k s. 13-15

kaldırılarak yapının malzemesi ve iç mekandaki kalem işi süslemeler ön plana çıkarılmış ve son cemaat yeri camekanla kapatılmıştır.¹³ Cami 16 Eylül 2014 tarihinde yeniden hizmete açılmıştır.

Sonuç olarak bu makale de Eskişehir Alaaddin Cami'sinin 19. Yüzyılın sonundan günümüze kadar elde edebildiğimiz fotoğraflarının kronolojik olarak sıralaması yapılmış ve yaklaşık 150 yıllık süreçte yapılan onarımlarla değişen mimarisi belgelenmeye çalışılmıştır. Elde ettiğimiz fotoğraflara bakarak değerlendirdiğimizde caminin 19. Yüzyıl sonuna yarı harap ve kullanılamaz durumda ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu yüzyıl sonunda bir takım onarım çalışmalarına yönelik gayretler anlaşılsa da yapının ağırlıkla 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra yapılan onarımlar sonucu bugünkü mimarisine kavuştuğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Altınsapan E., (1999), Ortaçağ'da Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı (11.-15. Yüzyıllar Mimarisi), Eskişehir.

Aslanbay M., (1955), Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi, Eskişehir.

Aydın R., (2017), "Eskişehir Alâeddin Camisi'nin Onarılmasına Dair Girişimler (1878-1886)" Mediterranean Journal of Humanities VII 2., 47-60.

Doğru H., (2005), XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı, Eskişehir.

E.B.K.V.K.K Eskişehir Bölge Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Fotoğraf Arşivi

Özüdoğru Ş., (1990), "Eskişehir Alaaddin Camii", I. Eskişehir 1.Selçuklu Eserleri Semineri Bildirileri, 17-18 Ağustos 1989, T.C. Eskişehir Valiliği, s. 29-34, Eskişehir.

Sarar, İsmail A., (1990), "Eskişehir ve Selçuklu Devri Eserleri", I. Eskişehir 1.Selçuklu Eserleri Semineri Bildirileri, 17-18 Ağustos 1989, T.C. Eskişehir Valiliği, s. 43-50, Eskişehir.

Temir A .,(1957), "Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi ve Eskişehir Tarihi ile İlgili Araştırmalar". Belleten XXI/83 517-519.Ankara.

Tulum M.ve E. Altınsapan.(2020) Eskişehir Alaaddin Cami Minaresi İnşa Kitabesinin Tarihlendirilmesi Üzerine Son Tesbit „Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 106, s. 1-8

VGM Vakıflar Genel Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi

İNTERNET KAYNAKLARI

90755---0014.jpg (2000×1736) (istanbul.edu.tr) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

90757---0019.jpg (2000×1763) (istanbul.edu.tr) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

(ALAEDDİN CAMİİ | Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Alaaddin Camii, Eskişehir • Kültür Envanteri (kulturenvanteri.com) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/uploads/eskisehir-odunpazari--alaatin-camii.jpg?format=jpg&quality=50> adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/uploads/eskisehir-odunpazari--alaatin-camii-1.jpg?format=jpg&quality=50> adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

¹³ Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Kurulu 15.08.2008 Tarih, 2634 Sayılı Karar, 28.02.2014 Tarih, 2224 Sayılı Karar 29.05.2014 Tarih, 2509 Sayılı Karar, 21.08.2014 Tarih, 2690 Sayılı Karar, 12.02.2015 Tarih, 2983 Sayılı Karar

İso Twitter'da: "Orta da Alaaddin cami, sağında Turan Numune Mektebi ve Caminin solunda da Eskişehir Lisesi görülüyor <https://t.co/ncekK5hXxi>" / Twitter adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Fotoğraf 1. Eskişehir Alaaddin Cami (19.yy.sonu), 90755---0014.jpg (2000×1736) (istanbul.edu.tr) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Fotoğraf 2. Eskişehir Alaaddin Cami (19 yy. sonu) (90757---0019.jpg (2000×1763) (istanbul.edu.tr) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Fotoğraf 3. *Eskişehir Alaaddin Cami (1933-52)* (İso Twitter'da: "Orta da Alaaddin cami, sağında Turan Numune Mektebi ve Caminin solunda da Eskişehir Lisesi görülüyor <https://t.co/ncekK5hXxi>" / Twitter adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Fotoğraf 4. *Eskişehir Alaaddin Cami (20.yy ilk yarı 1952 öncesi, VGM arşiv)*

Fotoğraf 5. *Eskişehir Alaaddin Cami (20.yy ilk yarı 1952 öncesi, VGM arşiv)*

Fotoğraf 6. *Eskişehir Alaaddin Cami (20.yy ilk yarı 1952 öncesi, VGM arşiv)*

Fotoğraf 7. *Eskişehir Alaaddin Cami (1952-55, Aslanbay)*

Fotoğraf 8. *Eskişehir Alaaddin Cami Güneyden Görünüşü (1952-55, Aslanbay)*

Fotoğraf 9. *Eskişehir Alaaddin Cami Mihrabi (1952-55, Aslanbay)*

Fotoğraf 10. *Eskişehir Alaaddin Cami Batıdan Görünüşü (1952-55, Aslanbay)*

Fotoğraf 11. *Eskişehir Alaaddin Cami Minberi (1952-1995, Aslanbay)*

Fotoğraf 12. *Eskişehir Alaaddin Cami Minare Kaidesi, (1952-55 Aslanbay)*

Fotoğraf 13. *Eskişehir Alaaddin Cami Kitabesi, (1952-55 Aslanbay)*

Fotoğraf 14. *Eskişehir Alaaddin Cami (1952-55 Aslanbay)*

Fotoğraf 15. *Eskişehir Alaaddin Cami (1970-80, VGM arşiv)*

Fotoğraf 16. *Eskişehir Alaaddin Cami (1970-80, VGM arşiv)*

Fotoğraf 17. Eskişehir Alaaddin Cami (1978, VGM arşiv))

Fotoğraf 18. Eskişehir Alaaddin Cami (1970-80, VGM arşiv))

Fotoğraf 19. *Eskişehir Alaaddin Cami (1970-80, VGM arşiv)*

Fotoğraf 20. *Eskişehir Alaaddin Cami (1970-80, VGM arşiv)*

Fotoğraf 21. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, M. Erol Altunsapan)*

Fotoğraf 22. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, M. Erol Altunsapan)*

Fotoğraf 23. Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, M. Erol Altunsapan)

Fotoğraf 24. Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, M. Erol Altunsapan)

Fotoğraf 25. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, M. Erol Altunsapan)*

Fotoğraf 26. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, M. Erol Altunsapan)*

Fotoğraf 27. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 28. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 29. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 30. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 31. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 32. *Eskişehir Alaaddin Cami (1996 E.B.K.V.K.K Arşiv)*

Fotoğraf 33. Eskişehir Alaaddin Cami (1995-2010)

<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/uploads/eskisehir-odunpazari--alaatin-camii.jpg?format=jpg&quality=50> adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Fotoğraf 34. Eskişehir Alaaddin Cami (1996 E.B.K.V.K.K Arşivi)

Fotoğraf 35. *Eskişehir Alaaddin Cami (1996 E.B.K.V.K.K Arşivi)*

Fotoğraf 36. *Eskişehir Alaaddin Cami (1996 E.B.K.V.K.K Arşivi)*

Fotoğraf 37. *Eskişehir Alaaddin Cami (1996 E.B.K.V.K.K Arşivi)*

Fotoğraf 38. *Eskişehir Alaaddin Cami (1995 -2010) (ALAEDDİN CAMİİ | Kültür Portalı (kulturportali.gov.tr) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)*

Fotoğraf 39. *Eskişehir Alaaddin Cami (1995-2010)*

<https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/uploads/eskisehir-odunpazari--alaatin-camii-1.jpg?format=jpg&quality=50> adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Fotoğraf 40. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 41. *Eskişehir Alaaddin Cami (1990-1995,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 42. *Eskişehir Alaaddin Cami (1995-2010,Vildan Aydın)*

Fotoğraf 43. Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)

Fotoğraf 44. Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)

Fotoğraf 45. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013 sonrası, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 46. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013 sonrası, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 47. Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)

Fotoğraf 48. Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)

Fotoğraf 49. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 50. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 51. Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)

Fotoğraf 52. Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)

Fotoğraf 53. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 54. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021, Vildan Aydın)*

Fotoğraf 55. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013-2021)* Alaaddin Camii, Eskişehir • Kültür Envanteri (kulturenvanteri.com) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)

Fotoğraf 56. *Eskişehir Alaaddin Cami (2013- 2021)* Alaaddin Camii, Eskişehir • Kültür Envanteri (kulturenvanteri.com) adresinden erişildi. (ET:14.07.2021)